

Формування електронної депозитарної бібліотеки на основі обов'язкового примірника документів

(Матеріали з доповіді автора на семінарі, присвяченому створенню електронної парламентської бібліотеки й електронного архіву Верховної Ради України 2 липня 2010 року)

*Микола Сенченко,
директор Книжкової
палати України,
професор*

Кожне друковане видання має електронний аналог — електронний оригінал-макет. Більшість видавництв і видавничих організацій лише певний час зберігають оригінал-макет. У той самий час в Україні розроблена програма створення електронної бібліотеки XXI століття шляхом оцифрування ретроспективних документів. Комплектування електронної бібліотеки сучасними виданнями дає можливість збереження і використання електронних аналогів друкованих документів. Внесенням відповідних змін до Закону України "Про обов'язковий примірник документів" можна зберегти електронні оригінал-макети. Ці зміни мають бути спрямовані на те, щоб виробник передавав певним юридичним особам разом з обов'язковим примірником документів і їхній електронний аналог для збереження і формування централізованої чи розподіленої електронної депозитарної бібліотеки. Така технологія дасть можливість зберегти друковані видання в електронній формі та в подальшому мати сучасну електронну бібліотеку.

Обов'язковий примірник документів

Реєстрація та збирання друкованих праць має величезне наукове й культурне значення для загального поширення й поглиблення освіти, науки та культури. І це нині визнано в усіх цивілізованих країнах світу. Сьогодні мало держав, які не реєструють власні друковані твори і не видають літописи національної бібліографії.

Національна бібліографія — це своєрідна візитна картка нації. За нею фахівці визначають науковий та інтелектуальний потенціал держави, дізнаються про те, що пишуть її письменники, вчені, спеціалісти, журналісти, що писали раніше, тощо. Всі країни світу, незалежно від економічного й політичного стану, особливу увагу приділяють реєстрації видань, створенню й розповсюдженню бібліографічних покажчиків видавничої продукції.

Важливу роль у формуванні державної поточної бібліографії відіграє система обов'язкового примірника документів, що існує в Україні понад 90 років.

Обов'язковий примірник документів (ОП) — примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній основі юридичним особам, визначеним Законом України "Про обов'язковий примірник документів".

Система обов'язкового примірника документів — сукупність видів обов'язкових примірників документів, а також порядок їхнього доставляння, зберігання та використання.

За 90 років було створено чітку систему державної бібліографії, яка передбачає реєстрацію, бібліографічний опис усіх обов'язкових примірників видань, інформування про них у державних бібліографічних покажчиках — літописах книг і брошур, газетних та журнальних статей.

Чи потрібно взагалі мати безоплатний ОП?

У всьому світі видавці (якщо, звичайно, вони не є "книжковими піратами") прагнуть передавати зразки своєї продукції не тільки в депозитарні центри (як правило, це великі національні бібліотеки), а й у редакції газет, журналів, радіо і телебачення. Робиться це з інформаційно-рекламною метою для просування власної продукції в умовах вільного ринку. Передавання обов'язкового примірника, наприклад у Книжкову палату України, уможливило розміщення повної та оперативної бібліографічної інформації про видання в державних бібліографічних покажчиках, що розповсюджуються традиційними та електронними каналами по всьому світу. Поява обов'язкового примірника провінційного видавця або автора, що випустив книгу за свій рахунок, на полицях найбільших бібліотек України стає, по суті, рекламою для цього автора або видавця, у якого немає іншої можливості вийти на загальнонаціональний книжковий ринок.

Пропозиція вилучити поняття "обов'язковий безоплатний примірник" і ввести його оплату замовниками з державного бюджету матиме негативні наслідки. Для фінансування купівлі всіх видів друкованих видань, видань для сліпих, офіційних документів, аудіовізуальної продукції, електронних видань, неопублікованих документів будуть потрібні значні кошти. Вони навряд чи знайдуться в бюджеті.

Не витримує критики твердження, що відмова держави від безоплатних обов'язкових примірників приведе до зниження собівартості продукції і збільшення податкових відрахувань до бюджету в результаті збільшення прибутку видавців. Наприклад, середній тираж науково-популярних або літературно-художніх книг нині становить приблизно 2 тисячі примірників. Якщо зіставити ці цифри з 13 примірниками комплекту обов'язкового примірника, який закладений Постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів" від 10 травня 2002 року № 1608, то стає ясно, що він займає менше 1 відсотка тиражу. В такій ситуації важко прогнозувати значне збільшення податкових відрахувань до бюджету.

Якщо ж йдеться про малотиражні видання (до 100 примірників), то у цьому випадку Закон передбачає зменшення таких ОП до 4 примірників. А через високу ціну окремих видань користувачі не мають змоги ознайомитися з важливою інформацією, єдиним каналом надання якої є бібліотеки-депозитарії обов'язкового безоплатного примірника.

Виробники різних видів тиражованих документів не враховують той факт, що у сфері функціонування обов'язкового примірника взаємодіють не тільки і не стільки держава, видавничі фірми, скільки значна кількість читачів і автори — творці документів. Інститут обов'язкового примірника був багато в чому створений і дотепер пов'язаний з охороною авторських і видавничих прав, а також із забезпеченням конституційних прав громадян на вільний доступ до інформації. Якщо вилучити обов'язковий безоплатний примірник, то мільйони читачів будуть відрізані від науково-технічної і довідкової інформації, порушиться система обов'язкового примірника. Ліквідувавши фундамент, важко орієнтуватися на збереження міцності і надійності складної конструкції, що створювалася століттями і служила вірою і правдою ба-

гатьом поколінням українців на благо науки, культури, освіти, духовного розвитку нації.

Викладене дає підставу для дуже негативного ставлення до відміни обов'язкового безоплатного примірника й аргументації щодо збільшення бюджетних надходжень від виробників документів у такому випадку.

Кандидат педагогічних наук, науковий співробітник Російської державної бібліотеки Юрій Олександрович Гріханов у статті "Великая миссия обязательного экземпляра" досить влучно визначив "велику місію ОП". Характеризуючи сучасний стан системи обов'язкового примірника в Російській Федерації, він пише: "Цей соціальний інститут має величезне значення для видавців, авторів і бібліотечно-інформаційних установ, й для багатьох інших сфер кожної держави і світової спільноти в цілому. Обов'язкові примірники, доставлені в найбільші фондосховища й бібліотеки країни, образно кажучи, увіковічують твори авторів і продукцію видавців, зберігають її для подальших поколінь, тобто врешті-решт лише створюють документальну основу історії людських діянь. Порушники узаконених у всіх країнах світу поставлянь обов'язкового примірника прирікають себе і свої творіння на забуття нащадків, коли вважають, що успішний продаж тиражу сам по собі дасть і прибуток, і популярність. На коротку мить — можливо, проте потім, як говорили стародавні, все "кане в Лету", якщо творіння не потрапить у бібліотеки. Лише там забезпечується вічне життя книг, газет, журналів, нотних та інших видань. Завдяки інституту обов'язкового примірника сьогоднішні школярі і вчені, дослідники книгознавства і звичайні любителі книги можуть досліджувати й читати будь-які видання, починаючи з XVIII ст., коли Катерина II ввела обов'язковий примірник"¹.

Аналіз фонду Книжкової палати України показує, що величезна кількість книг і періодичних видань збереглася тільки в її Державному архіві друку і сьогодні доступна дослідникам: учителям, книгознавцям, журналістам. Щорічно співробітники палати надають велику кількість довідок про те чи інше видання для отримання пенсій, наприклад, журналістам. Довідки бувають різні, і знаходження відповіді на запити можливі тому, що існує система ОП. А скільки запитів надходять від адвокатів, судів тощо, які вирішують долю людей? І на більшість із них у співробітників архіву є відповідь.

Що ж робити, коли навіть такі високоосвічені громадяни України, як видавці не виконують Закон України "Про обов'язковий примірник документів"? Подавати до суду? Прикро за співвітчизників, які не є патріотами своєї країни. Чому? А тому, що статистика друку свідчить про інтелектуальний потенціал нації і демонструє досягнення держави на світовому видавничому олімпі. Навіщо ж зменшувати власне інтелектуальне надбання?

Бази даних бібліографічної і повнотекстової інформації

Для вирішення проблем ефективного управління інформацією в Книжковій палаті потрібно створити відповідні бази даних бібліографічної і повнотекстової інформації.

Першочерговим завданням є формування повного електронного каталогу книг і брошур, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України, і організація доступу до нього з бібліотек та інформаційних центрів. Цей фонд налічує понад 960 тисяч назв книг. Сьогодні створено службові електронні каталоги книг і брошур, що надійшли до архіву, починаючи з 1991 року. Каталоги містять бібліографічну інформацію про понад 260 тисяч видань. Виконавши комплекс робіт з ретроконверсії хронологічного та алфавітного каталогів книг і брошур, можна забезпечити ефективний доступ до джерел інформації Книжкової палати України.

Наступним завданням є оцифрування документів Державного архіву друку. У 2008 році Книжкова палата спільно з компанією SIA "Infodisk Media" реалізувала "пілотний" проект пробного оцифрування видань з фонду Державного

архіву друку — книг, газет і журналів. Якість отриманих цифрових копій цілком відповідає вимогам, що висуваються до таких документів. Було також розроблено проект, визначено обсяг роботи, формати для збереження цифрових копій, етапи реалізації проекту.

За цифровими бібліотеками майбутнє. В епоху електронних публікацій і переведення друкованих документів у цифрові виникає питання — як добитися гармонійного сусідства друкованих видань з їхньою оцифрованою копією, які видання в першу чергу потрібно оцифрувати, як зберігати і надавати користувачам інформацію, не порушуючи права авторів?

Електронна депозитарна бібліотека XXI століття

Розглядаючи питання щодо оцифрування ретроспективних видань з метою їхнього збереження для наступних поколінь, варто було б зупинитися на сучасних виданнях. Додрукарська підготовка книг, газет, журналів у всіх видавництвах і видавничих організаціях здійснюється за допомогою редакційно-видавничих систем і кожне друковане видання має електронний аналог (ЕА) — електронний оригінал-макет. ЕА кожного видання видавництво зберігає лише певний період, тому виникає ідея розпочати створення "Електронної депозитарної бібліотеки XXI століття" на основі електронних оригінал-макетів обов'язкового примірника документів. Передавання певним юридичним особам електронних оригінал-макетів друкованих видань разом з обов'язковим примірником документів дасть змогу вже сьогодні розпочинати формування основи "Електронної депозитарної бібліотеки XXI століття".

До обов'язкового примірника документів належать такі види:

- видання текстові, нотні, картографічні, образотворчі;
- видання електронні;
- видання, аудіопродукція та інші документи для сліпих;
- аудіо-, візуальна, аудіовізуальна продукція (кіно-, відео-, фото-, фонодокументи);
- нормативно-правові акти у сфері стандартизації, метрології та сертифікації;
- патентні документи.

Обов'язки виробників документів визначаються статтею 8 Закону України "Про обов'язковий примірник документів": "Виробники документів доставляють всі або окремі за їх профілем чи/та видом:

1) обов'язковий безоплатний примірник видань — Книжковій палаті України, національним, у тому числі спеціалізованим, всеукраїнським бібліотекам, Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України, органам виконавчої влади у галузі інформації, на які покладена функція державної реєстрації засобів масової інформації та ведення Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції;

2) обов'язковий безоплатний примірник видань, що виготовляються (у тому числі публікуються) на відповідній території, — універсальним бібліотекам (Автономної Республіки Крим та обласним);

3) обов'язковий безоплатний примірник патентних документів — державним центрам науково-технічної та економічної інформації, всеукраїнським галузевим бібліотекам..." тощо.

Обов'язковий примірник документів (крім аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції) умовно можна поділити на кілька видів:

1. Державний обов'язковий примірник документів (ДОПД) — включає всі видання всіма мовами, що вийшли в Україні, у тому числі малотиражні (до 100 примірників), нормативно-правові акти у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, усі періодичні та продовжувані видання, який доставляється у повному обсязі Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (2 примірники), Національній парламентській бібліотеці України, Книжковій палаті України. Дещо скорочений ДОПД (усі видання, що вийшли в Україні, всеукраїнські газети і журнали, газети і

¹ Гріханов Ю. А. Великая миссия обязательного экземпляра / Ю. А. Гріханов // Библиография. — 2009. — № 3. — С. 34.

журнали, що вийшли на території Львівської, Одеської, Харківської областей) доставляється Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, Одеській національній бібліотеці ім. М. Горького, Харківській державній бібліотеці ім. В. Г. Короленка.

2. Регіональний ОП — формується в Універсальній науковій бібліотеці АРК, обласних наукових бібліотеках, включає регіональні видання (усі видання, що вийшли на відповідній території) і має доставлятися по одному примірнику за місцем знаходження його виробника.

3. Профільний ОП — формується за рахунок доставляння ОП відповідної тематики в спеціалізовані наукові бібліотеки (медична, сільськогосподарська, історична, технічна тощо).

4. Спеціалізований ОП — поділяється на декілька підвидів:

— адміністративний ОП — включає суспільно-політичні, економічні, юридичні, універсального змісту (довідкові), літературно-художні видання, всеукраїнські газети та журнали, що надходять Президентові України, Кабінетові Міністрів України, Верховній Раді України, а також усі видання, що надходять управлінням юстиції та органам виконавчої влади в галузі інформації, на які покладено функції державної реєстрації засобів масової інформації та ведення Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції;

— правознавчий ОП — включає нормативно-правові акти, довідкові, енциклопедичні, історичні та наукові видання у сфері правознавства (одержує Конституційний Суд України);

— патентних документів (одержують державні центри науково-технічної та економічної інформації, всеукраїнські галузеві бібліотеки);

— видання для сліпих та слабозрячих, виготовлені шрифтом Брайля, збільшеним шрифтом, способом теплографіки (одержує Центральна бібліотека імені М. Островського Українського товариства сліпих).

Відповідно є можливість створення централізованої і розподіленої системи формування сучасної "Електронної бібліотеки XXI століття". Централізована ЕБ може комплектуватися, наприклад, на базі установ (Книжкової палати України чи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського), що отримують усі види видань за умови широкого доступу до них.

Технологія формування розподіленої ЕБ передбачає створення локальних ЕБ в областях, Автономній Республіці Крим, Верховній Раді України, Кабінеті Міністрів, Адміністрації Президента з використанням регіонального, профільного і спеціалізованого ОП документів. Механізм доступу до локальних бібліотек може бути розроблений з урахуванням сучасних можливостей комп'ютерних і комунікаційних систем.

Для отримання електронних аналогів друківаних видань (електронного оригінал-макета) статтю 8 Закону України "Про обов'язковий примірник документів" варто доповнити словами: "виробники документів доставляють обов'язковий безоплатний примірник видань і їх електронні аналоги (оригінал-макет)".

Певною проблемою формування Електронної бібліотеки є збереження авторського права, що можна вирішити відповідними угодами з авторами. Це питання ґрунтовно досліджено за кордоном при створенні повнотекстових баз даних.

У Законі також потрібно передбачити відповідальність виробників документів за ненадання ОП чи порушення термінів їхнього доставляння.

Санкції до порушників Закону про ОП

Головною проблемою для одержувачів обов'язкового примірника документів сьогодні є повнота надходження ОП, що потребує контролю за їхнім доставлянням і застосування санкцій до порушників законодавства. Така постановка завдання не є чимось особливим для сучасного моменту, а має давню історію.

За часів Центральної Ради Міністром Народної Освіти було подано до Ради Народних Міністрів законопроект про обов'язкове надсилання від друкарень усіх видань.

"Контроль за надсилкою обов'язкових примірників друкарнями доручався повітовим комісарам... Усі пересилки ОП, згідно з вищезазначеним документом, були звільнені від податкових оплат.

Закон передбачав санкції за порушення друкарнями правил правочинного депонування. Санкції були визначені у виді штрафів. Причому, перший раз — у сумі п'ятисот карбованців (або арешт до одного місяця), другий раз — тисяча карбованців (або арешт до двох місяців), третій раз — три тисячі карбованців (або арешт до трьох місяців з одночасним закриттям друкарні)"².

Незважаючи на те, що через політичні події цей законопроект про ОП не вдалося впровадити в життя, наступні закони також передбачали певні санкції до порушників.

Наведу з цього приводу один цікавий документ:

Судебний приказ

1924 года февраля, 12-го дня Нарсудья 3-го района г. Харькова, рассмотрев в порядке ст. 406 УПК уголовное дело по обвинению гр. Стрижевского, заведывающего типограф. Военно-Редакционного Совета УВО, в нарушении установленных законом и обязательными постановлениями правил обязательного представления Украинской Книжной Палате определенного числа произведений печати и находя, что из представленного в суд протокола дознания-акта осмотра, составленного Директором Украинской Книжной Палаты 14-го числа, ноября месяца 1923 года, усматривается нарушение 224 ст. Уг. Код..., что ответственным лицом в приписываемом преступлении является гр. Стрижевский. Согласно ст. 224 Уг. Код., виновные в этом лица караются штрафом до трехсот рублей золотом или принудительными работами.

Руководствуясь ст. 406 УПК и 224 Уг. Код.

ПРИКАЗАЛ: гр. Стрижевского, зав. типографией УВО, за нарушение 224 ст. Уг. Код. подвергнуть штрафу в доход Республики в сумме ста (100) рублей червонных.

Настоящий судебный приказ вступает в силу немедленно и подлежит исполнению, причем может быть обжалован в порядке ст. 406 УПК в течение трех суток со дня получения копии.

Судья (подпись). Д. № 463.

192__ г

С подлинным верно:
Секретарь (подпись).

Безумовно, знайдуться бажаючої поставитися до цього документа з певною долею сарказму, адже він був виданий за часів "тоталітарної влади". А що скептики скажуть на те, що в "оплоті демократії" Сполучених Штатах Америки також передбачено штрафні санкції. За кожний ненаданий примірник такий штраф становить не менше 250 дол., а при повторному порушенні він досягає 2500 дол.

Відомо, що більшість країн вводять жорсткі санкції до порушників законів щодо ОП. Практикуються вилучення тиражу, накладення штрафів.

У 2000 році ІФЛА випустила в Парижі переглянуте і розширене видання "Рекомендації щодо обов'язкового примірника", підготовлене за фінансової підтримки ЮНЕСКО³ директором Юридичної бібліотеки університету Оттави (Канада) Жюлем Ларів'єром. У "Рекомендаціях..." підкреслюється: "Штраф (за порушення закону) повинен бути достатньо значимим, щоб підтримувати вимогу надання обов'язкового примірника, але не надмірним, інакше в суді може бути поставлено питання про те, що закон порушує принцип свободи інформації". Як ілюстрація, наводяться суми штрафів у деяких країнах: Канада — 25 тис. канадських доларів, США — 2500 доларів, Франція — 500 тис. франків. У Російській Федерації пропонується ввести штрафні санк-

² Чепурненко Я. О. Державне забезпечення системи обов'язкового примірника творів друку України: етапи розвитку / Я. О. Чепурненко ; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського — К. : [б. в.], 1998. — С. 23—24.

ції від 10 до 30 мінімальних розмірів оплати праці, що становить від 1400 до 4200 дол. США.

У чинному Законі України "Про обов'язковий примірник документів" не передбачено достатньо серйозних важелів впливу на виробників документів за недоставлені до депозитаріїв ОП і відсутні штрафні санкції за його порушення.

Комплекс технічних засобів для збереження цифрового архіву електронних оригінал-макетів видань України

Для вибору комплексу технічних засобів потрібно виходити з обсягів інформації, призначеної для зберігання.

Визначення обсягів інформації для зберігання було проведено науковцями Книжкової палати на основі даних адміністративної звітності про випуск видавничої продукції в Україні за 2009 рік із розрахунку середньої кількості сторінок у кожному з видів видань (книг, журналів та газет).

Середній обсяг файлів у Мб у форматі PDF було вивчено експериментальним шляхом (табл. 1) та підтверджено шляхом опитування видавців, які спеціалізуються на випуску певного виду продукції.

Таблиця 1

Ч. ч.	Вид видання	Кількість назв	Кількість друк. од.	Загальна кількість сторінок за рік	Середня кількість сторінок	Середній формат	Обсяг файлу однієї друк. од. (номера), Мб	Загальний обсяг за рік, Тб
1	Книги	22 491	22 491	4 880 547	217	60×84/16	200	4,15
2	Журнали	2 515	13 145	1 663 614	127	60×84/8	120	1,5
3	Газети	2 499	105 054	1 659 065	16	A3	10	1,0
Усього:								6,8

Ураховуючи інші види видань, одержувані Книжковою палатою України, зокрема образотворчі, картографічні, аркушеві тощо, які мають великі формати та складаються переважно не з текстової, а з графічної інформації, можна припустити, що річний обсяг цифрового архіву електронних оригінал-макетів видань України становитиме 20 Тб.

Для зберігання такого архіву та його нагромадження упродовж п'яти років передбачається створити потужний відмовостійкий програмно-технічний комплекс на основі двох серверів PrimeServer Lan 2900R (активного та резервного), які забезпечують роботу з пристроєм цифрового архіву Centera ємністю 98 Тб. Сервери PrimeServer Lan 2900R

надають також зовнішній інтернет-доступ до архіву за допомогою бібліографічних баз даних, що мають бути ретрансльовані з використовуваного нині бібліографічного програмного забезпечення ProCite у MAPK-SQL.

Доступ до цифрового архіву видань, які є об'єктом майнового права, буде здійснено з дотриманням чинного законодавства про авторське право.

Перелік обладнання, що входить до складу програмно-технічного комплексу для збереження та забезпечення доступу до цифрового архіву електронних оригінал-макетів видань у фондї Державного архіву друку Книжкової палати України, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Ч. ч.	Назва	Ціна, тис. грн	Кільк. од.	Сума, тис. грн
1	Сервер для забезпечення доступу до цифрового архіву	251,76	1	251,76
2	Сервер PrimeServer Lan 2900R	147,3	2	294,5
3	Система цифрового архіву EMC Centera на 1-й рік реалізації проекту ємністю 98 Тб (одна шафа містить 2 куби по 16 вузлів кожен)	3 825,06	1	3 825,06
4	Програмне забезпечення MAPK-SQL: модулі "Адміністратор", "Каталогізація", "Абонемент" та модуль доступу через Інтернет до баз даних для пошуку і перегляду документів у режимі on-line з електронним доставлянням документів	41,24	1	41,24
Усього:				4 412,56

Отже, для комплектування електронної депозитарної бібліотеки сучасними виданнями варто використовувати електронні аналоги друкованих документів. Для цього потрібно внести до Закону України "Про обов'язковий примірник документів" зміни, спрямовані на те, щоб виробник передавав певним юридичним особам разом з обов'язковим примірником документів і їхній електронний аналог для збереження і формування централізованої чи розподіленої електронної бібліотеки.

Ці зміни дадуть можливість зберегти друковані видання в електронній формі і в подальшому мати сучасну електронну бібліотеку. Важливо також забезпечити дієвий контроль за надходженням ОП до Книжкової палати та інших депозитаріїв.

Щодо кількості обов'язкового примірника документів

Перехід країни до ринкової економіки, ліквідація цензури, розширення видавничого сектору і виникнення нових

видів документів поставили систему ОП в складне становище, оскільки помітно знизилася повнота його отримання Книжковою палатою України, національними бібліотеками й іншими установами.

Варто зупинитися на проблемі кількості ОП. Для багатьох видавців безоплатне передавання зафіксованих законом максимальних 13 примірників видань є важким тягарем, особливо у випадку малотиражних і дорогих видань. На наш погляд, система доставляння обов'язкового примірника документів (максимальна кількість 5 примірників) повинна стати гарантованим способом забезпечення повноти комплектування всіма виданнями, що вийшли в Україні, фондів Державного архіву друку Книжкової палати України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Держкомтелерадіо України і регіональними документами — фондів обласних бібліотек.

Доцільно зазначити, що поняття "платний примірник", залишилося від радянської системи книгопостачання бібліотек. Розвиток видавничої справи в умовах ринкової економіки ставить під сумнів комплектування бібліотек "обов'язковим платним примірником документів" і взагалі існування такого поняття.

³ ЮНЕСКО (UNESCO — United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) — Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Основні цілі ЮНЕСКО — сприяння зміцненню миру і безпеки за рахунок розширення співпраці держав і народів у галузі освіти, науки і культури; забезпечення справедливості і дотримання законності, загальної пошани прав і основних свобод людини, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй для всіх народів, незалежно від раси, статі, мови або релігії.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 "Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів" є пункт 3, де сказано: "Взяти до відома, що при Національній бібліотеці імені В. І. Вернадського буде створено Державний центр комплектування бібліотек обов'язковим платним примірником документів". Проійшло вісім років, а такого центру не створено, і бібліотеки комплектують свої фонди безпосередньо через виробників документів, або через книготорговельні організації. Тому потрібно вилучити із тексту Закону поняття "платний" і "безоплатний", увести поняття "обов'язковий примірник документів", з визначенням, що він є безоплатним.

Серед невирішених проблем:

— повнота комплектування обов'язкового примірника документів, доставляння яких практично залишається безконтрольним;

— склад одержувачів обов'язкового примірника;

— правове визначення окремих понять (наприклад, "обов'язковий примірник мережного видання").

Вважаємо за необхідне:

1. Внести зміни в чинний Закон України "Про обов'язковий примірник документів":

— щодо складу одержувачів обов'язкового примірника;

— визначити державний орган, що забезпечуватиме контроль за доставлянням і повнотою обов'язкового примірника усіх видів документів;

— третій абзац статті 1 викласти у такій редакції: "обов'язковий примірник документів — примірник різних видів тиражованих документів та його електронний оригінал-макет, які передає його виробник на безоплатній основі юридичним особам, визначеним цим Законом";

— дев'ятий абзац статті 1 подати в такій редакції: "одержувач обов'язкового примірника документів (далі одержувач документів) — юридична особа України, яка одержує обов'язковий примірник документів та забезпечує його зберігання і використання";

— у статті 8 вилучити абзац: "Обов'язковий платний примірник документів доставляється одержувачам документів на підставі угод між виробниками документів або підприємствами торгівлі (в тому числі центрами комплектування бібліотек), які розповсюджують документи, передбачені статтею 6 цього Закону, та одержувачами документів";

— в усьому тексті статей 8, 9, 11 вилучити слово "безоплатний", що застосовано як прикметник до обов'язкового примірника документа.

2. Розробити проект Закону України "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення", у якому:

— доповнити Кодекс статтею 186-7 такого змісту: "Стаття 186-7. Порухення порядку доставляння обов'язкового примірника документів, порушення строку доставляння обов'язкового примірника документів тягне за собою накладання штрафу від ста до двохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян";

— абзац 22 статті 255 "органів управління кінематографією..." доповнити текстом: "стаття 186-7 — в частині недоставляння обов'язкового примірника фільмокопій та вихідних матеріалів кіно- і відеофільмів (крім фільмів доку-

ментального характеру), а також порушення строку доставляння обов'язкового примірника документів";

— абзац 38 статті 255 "органів управління архівною справою..." доповнити текстом: "стаття 186-7 — в частині недоставляння обов'язкового примірника фільмокопій та вихідних матеріалів кіно- і відеофільмів документального характеру, кіноперіодики, творів кіно- і відеолітопису, фото, фотодокументів, крім фільмів документального характеру, а також порушення строку доставляння обов'язкового примірника документів";

— доповнити п. 1) статті 255 текстом: "спеціально уповноваженому органу з питань реалізації державної політики в інформаційній та видавничій сферах (стаття 186-7)".

3. Розробити загальнодержавну систему обміну бібліографічними даними між Книжковою палатою України і національними та обласними бібліотеками, одержувачами ОП для контролю за його повнотою.

4. Провести наукове розроблення проблеми електронних документів (визначення, типологія, критерії відбору до системи ОП).

Невирішеною для системи обов'язкового примірника України і в міжнародному масштабі залишається проблема охоплення ОП електронних документів, що надаються в режимі віддаленого доступу. Справа в тому, що мережні публікації спричиняють набагато більше ускладнень, ніж документи на "твердих" носіях, коли організовується їх бібліографічний опис, зберігання і особливо — надання користувачам, оскільки в кожній із цих операцій виникають проблеми щодо дотримання чинного законодавства про авторське право і суміжні права.

Стратегія на майбутнє

Аналіз феномену електронних бібліотек показує, що видавців турбує факт їхньої появи. Вони розуміють необхідність прийняття рішень, для використання переваг, що їх надають сучасні електронні технології і розглядають можливість переходу на ці технології. Проте їх стримує та обставина, що книги, статті стануть доступними через Інтернет і не буде можливості забезпечити контроль їхнього використання й отримання прибутку після розповсюдження. Можливо з часом ці сумніви й зникнуть, але сьогодні видавці не хочуть втрачати своїх прибутків. Вони розуміють, що електронна техніка може здійснювати видавничі операції, а бібліотеки чи інші організації зможуть виконувати їх без спеціального договору на ліцензування.

Якщо дивитися в майбутнє, то через певний проміжок часу може зникнути операція традиційного тиражування книг. Воно може здійснюватися пізніше — за вимогою читача і доставлятися йому в електронному чи друкованому вигляді. Є ще одна обставина на користь електронних депозитарних бібліотек, яка полягає в тому, що видавці, найчастіше не мають електронних файлів книг, надрукованих декілька років тому, а бібліотеки, матимуть ці файли. На цій основі можна створювати спільні підприємства чи здійснювати інше взаємовигідне співробітництво.

Головне — забезпечити збереження документів в оцифрованому вигляді і зробити їх доступними для нащадків.